

TÜRKÇEDE ZARF-FİİL EKLERİNİN DURUM EKLERİYLE KALIPLAŞMASI*

Mustafa ARGUNŞAH**

ÖZET

Türkçede ek kalıplaşması sık sık karşılaştığımız olaylardan birisidir. Kimi ekler kendi asli görevlerinden dışında kullanılmakta, kelime tabanına eklenerek farklı anlamda bir kelime oluşturmaktadır. Zarf-fiil eklerinin Türkçenin eski dönemlerinden beri kalıplaştığı ve yapım eki gibi kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca bu eklerin kural dışı olarak durum ekleriyle kalıplaştıkları da görülür. Bu yazımızı iki ana bölümde işleyeceğiz: Birinci bölümde zarf-fiil eklerinin kalıplaşarak asli görevleri yerine yapım eki gibi kullanılmaları ve oluşan isimlerin üzerine durum eklerinin gelmesini; ikinci bölümde ise, zarf-fiil eklerinin asıl fonksiyonlarını kaybetmeden, çoğu yalnız anlamı pekiştiren durum ekleri almasıyla oluşan genişlemiş zarf-fiil eklerini örnekleriyle göstereceğiz.

Anahtar kelimeler: zarf-fiil ekleri, ek kalıplaşması, pekiştirme.

THE PATTERNED GERUND AFFIXES WITH CASE ENDINGS IN TURKISH

ABSTRACT

Inflexible affixes that have been observed in all periods of Turkish. Some affixes are used of outside their own principal duties and they added to the base of the word and create a new word with a new meaning. It is known that gerund affixes can become inflexible in Turkish and use as a derivational affix. This affixes also can become inflexible with the case endings. We discuss this article in two main section: In first section we discuss gerund affixes which used as a derivational suffix and get the case endings over them. In the second section we show examples about the gerund affixes expanded with the case endings which were used to reinforce the meaning.

Key words: *gerund affixes, inflexible affixes, reinforcement.*

Kalıplaşma, bazı ek, kök ve taban birleşmelerinde, eklerin kendi asli görevleri dışında kullanılarak eklendiği kelime ile beklendiğinden ayrı, yeni bir anlam meydana getirecek tarzda birleşip kaynaşması olayıdır (Korkmaz 2000: 1). Çalışmamızı iki bölümde gerçekleştireceğiz: 1. Adlaşan zarf-fiil ekli zarf ve edatların durum ekleri alması. 2. Zarf-fiil eklerinin durum ekleriyle genişletilerek pekiştirilmesi.

1. Adlaşan zarf-fiil ekli zarf ve edatların durum ekleri alması

Bu grupta, Eski Türkçe döneminden başlayarak tarihî süreç içerisinde fiillerin zarf-fiil ekleriyle birleşmesiyle oluşmuş kimi zarf ve edatların zaman içerisinde adlaşmasıyla oluşan

* Bu makale, 2. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu'nda (Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, 9-11 Aralık 2009, Lefkoşa/KKTC) sunulan bildirinin gözden geçirilerek genişletilmiş biçimidir.

** Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. El-mek: argunshah@erciyes.edu.tr

yapıların durum ekli biçimleri üzerinde durulacaktır. Bu yapılarda, zarf-fiil ekleri zamanla asıl fonksiyonlarını kaybetmiş, kök veya gövdeye kaynaşıp kalıplaşarak birer fiilden ad yapma ekine dönüşmüşlerdir. Bu kelimelerdeki kalıplaşma olayının meydana gelmesi, kelimenin cümle içindeki değişik kullanılışları ile ilgili bir anlam kaymasının sonucudur (Korkmaz 2000: 2). Böylece kök, gövde ve ek birleşmesi ile anlam kaymasına uğrayan kelime içindeki ekin görevinde de, dolayısıyla bir aşınma ve kalıplaşma meydana gelmiştir. Kelime türetmesi bilinçli olarak yapım ekleriyle yapıldığı hâlde kalıplaşma olayında bilinçli bir tutum yoktur. Bu gruptaki kalıplaşma, dilin yapısında beliren birtakım ihtiyaçlardan, bazı eklerdeki kullanılış özelliklerinden ve çok defa da dildeki gramer şekillerinin yetersizliğinden doğar ve kendiliğinden oluşur. Türkçede çok sayıda kalıplaşma ile meydana gelmiş ad vardır. Böylece kalıplaşma, türetme ve birleştirmeden sonra kelime yapımında üçüncü bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır (Korkmaz 2000: 2). Bu tür kelimeler cümlede yalnız ad olarak değil, zaman zaman sıfat ve bağlaç olarak da kullanılırlar.

Bu bölümde ele alacağımız, adlaşmış zarf ve edatların tamamı *-A, -I/-U* zarf-fiil ekleriyle yapılmıştır. Demek ki bu grupta kalıplaşmaya en uygun zarf-fiil ekleri ünlülü olanlardır. Diğer eklerle yapılmış örneklerine pek rastlanmamaktadır.

Fiilin üzerine zarf-fiil ekleri gelerek türetildiklerinde birer zarf veya edat iken zamanla bu eklerin fiille kaynaşıp kalıplaşmasıyla adlaşma ve durum ekleri almış bulunanlardan bazıları şunlardır: *ayrı* (< *ayır-ı*), *çevre* (< *çevir-e*), *dahi/daha* (< *tak-ı*), *dolayı* (< *dola-(y)ı*), *devre* (< *devir-e*), *dutu/tutu* 'rehin, ipotek' (< *tut-u*), *erte* (*ert-e*), *geçe* (< *geç-e*), *göre* (< *gör-e*), *götürü* (< *götür-ü*), *karşı* (< *karış-ı*), *komşu* (< *konus-u*), *öte* (< *öt-e*), *süre* (< *sür-e*), *yine* (< *yene* < *yan-a*), *yumru* (*yumur-u*) vb.

Çalışmamızda bu tür kalıplaşmalar üzerinde fazla durmayı düşünmüyoruz. Bu yolla yapılan bazı örnekleri sayıp birkaçını açmakla yetineceğiz. Bu bölüm için seçtiğimiz örnekler şunlardır: *ayrı*, *daha*, *dolayı*, *erte*, *geçe*, *göre*, *öte*, *yine*. Bu örneklerden *yine*'nin adlaşmadığı ve zarf olarak kullanılırken durum eki aldığı, *daha*'nın ise bazı örneklerde adlaşırken bazılarında zarf durumunu koruduğu görülmektedir.

1.1. *ayrı* (< *ayır-ı*)

ayır- fiil gövdesine *-I* zarf-fiil ekinin gelmesiyle türetilen bu edat (+*DAn* *ayrı*), Türkiye Türkçesinde cümlede zarf yanında sıfat olarak da kullanılmaktadır. Bu kelimedden +*cA* eşitlik durumu ekiyle *ayrıca* zarfı türetilmiş, daha sonra da bu zarfın üzerine +*II*, +*III*, +*IIKII*, +*IIKsIz*, +*sIz* gibi yapım eklerinin gelmesiyle *ayrıcalı*, *ayrıcalık*, *ayrıcalıklı*, *ayrıcalıksız*, *ayrıcasız* gibi sıfatlar yapılmıştır. Ölçünlü dilde kullanılmasa da Anadolu ağızlarında +*cA* ekinin +(n)*A* ekiyle pekiştirilmesiyle türetilmiş örnekleriyle +*DAn* ayrılma durumu ekiyle türetilmiş örnekleri de bulunmaktadır. Bu örnekler Genel Ağda, özensizce yapılmış yazışmalarda sıkça karşımıza çıkmaktadır:

1.1.2. *ayrıca* (< *ayır-ı+ca*)

Ayrıca Doğu Türkistan'daki zulmün durması için bir de imza kampanyası başlatıldı. (Genel Ağdan)¹

Ayrıca onları iri siyah gözlü hurilerle evlendirmişizdir. (Genel Ağdan)

1.1.3. *ayrıcana* (< *ayır-ı+ca+n+a*)

¹ Son yıllarda iyice yaygınlaşmasıyla birlikte Genel Ağ bize ölçünlü dil dışı kullanımlarla ilgili epey malzeme sunmaktadır. Samimi ortamlardaki yazışmalarda insanlar kendilerini ölçünlü dilin kurallarına uyma mecburiyetinde hissetmemekte, daha rahat ve içinden geldiği gibi yazmaktadır. Bu durum, konuşma dilinin olduğu gibi yazıya yansımaya sebep olmaktadır. Çalışmamızda, Genel Ağdan aldığımız örneklerdeki belirgin yazım hatalarını dikkatin başka yöne dağılması için düzeltme gereği duyduk.

+cA eşitlik durumu ekinin üzerine gelen +A pekiştirme ekidir. Ayrıca ile anlam bakımından fazla bir fark yoktur.

Ayrıcana ısı yalıtım amaçlı olan söve sistemine dahil olan mantolama plakaları da vardır. (Genel Ağdan)

Özel sorularınız olursa *ayırcana* da beklerim. (Genel Ağdan)

Ayrıcana su sporlarına ait gezi teknelerini kiralayıp çevre koyların güzellikleri[ni] görme imkânına sahip olabilirsiniz. (Genel Ağdan)

... sesiyle şarkıları arasında irice bir fark olan insan, *ayırcana* da iğrenç. (Genel Ağdan)

Ayrıcana da eğer bir erkek alyansını hiç çıkarmadan yaşamaya devam ederse durum çok çok kötü noktalara ulaşabilirmiş. (Genel Ağdan)

1.1.4. ayırdan (< *ayır-ı+dan*) ‘ayrıca, ayrı olarak’

Ayırdan önlisans diplomam da var tabii. (Genel Ağdan)

O, *ayırdan* ücrete dahil olabiliyor bazılarında. (Genel Ağdan)

Ama bu altyazıyı *ayırdan* bulman lazım film için. (Genel Ağdan)

1.2. dahi, daha (< *tak-ı*)

Zarf olarak türetilen ve daha sonra bağlaç olarak da kullanılan *dahi*’nin (Tekin 1958a: 561, Tekin 1958b: 25) Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı dönemi metinlerinde adlaşarak ‘başkası, diğeri’ anlamlarını kazanmış olduğunu görüyoruz. Çağdaş Türkçede bulunmamakla birlikte eski metinlerde *dahi*’nin yönelme ve ayrılma durumu eki almış örnekleri vardır. *dahi*’nin ikinci ünlüsünün değişimiyle ortaya çıkan *daha* zarfının +A, +cA, +dA, +dAn gibi durum ekleriyle kalıplaştığı, eklerin pekiştirme yanında kelimeye yeni anlamlar da kattığı görülmektedir. Türkiye Türkçesi yazı dilinde iyelik ekli *dahası* biçiminin kullanıldığı da unutulmamalıdır.

1.2.1. dahıya (< *tak-ı+y+A*) ‘Başkasına, diğerine’

Olmaya kim söyleyesin *dahıya* / İşte düşüni saña kahıya (Şeyyad Hamza).

1.2.2. dahıdan (< *tak-ı+dAn*) ‘Başkasından, diğerinden’

Kişi sevdiğini yere göme mi / Varup bir dahıdan lezzet uma mı (Tennuri)

1.2.3. dahaya (< *tak-ı+y+A*) ‘Başkasına, diğerine’

Anadolu ağızlarıyla günlük dilde *dahaya* (veya *bir dahaya*) biçimi ‘bir dahaki sefere, bir sonraki defaya’ anlamları yanında pekiştirilmiş ‘daha’ anlamıyla da kullanılmaktadır:

Tavsiyem şudur: Sık sık yapmak yerine, biraz özleyerek ve yoğun istekle yapın, bi[r] *dahaya* sırtını kaşıtmak da isteyebilir. (Genel Ağdan)

Not: *bir dahaya* kıymalı iç kullanacağım, güzel olur gibime geliyor bakalım deneyip görücez. (Genel Ağdan)

Biliyorum jest pek uymadı ama zaten dile başka dilden geçmiş bir tane var, başka bir tane *dahaya* ne gerek var ki. (Genel Ağdan)

Bir dahaya gene yazarız. Hoşçakalın! (Genel Ağdan)

Lakin *dahaya* oraya gitmeden bu dünyada insanların haksız ya da haklı, doğru ya da yalan olduğunu söyleyebilecek insanlar ya da olaylar var, kamuoyu var. (Genel Ağdan)

1.2.4. **dahaca** (< tak-ı+ca) ‘daha, daha da, hâlâ, henüz’

Yazı dilimizde örneklerine rastlanmasa da Genel Ağda bir tarama yapınca çok sayıda *dahaca* biçimiyle karşılaşmaktayız:

Dahaca kullanmadığınız sayıları iki sıra olarak yazın. (Genel Ağdan)

Göğe bakanlar ya göğe çekilirler *dahaca* yücelmeleri uğruna, ya da ... (Genel Ağdan)

Dahaca tanımlanmamış kavramlar matematikçinin kâğıtları arasından sıtırır. (Genel Ağdan)

Zarfin içinden kahverengi karta basılmış -o zamanlar *dahaca* renkli fotoğraf yoktu- bir çocuk resmi çıktı. (Genel Ağdan)

Ben *dahaca* izleyemedim klibi, bi[r] arkadaş eğer bu yazdıklarımı okuyo[r]sa youtubeye atabilirse... (Genel Ağdan)

İnternette indirdiğimi cd ye çekmemiştim, *dahaca* nasıl yapılacağını da bilmiyordum ama... (Genel Ağdan)

Ben bu programı kurmadım *dahaca*, ama kurduğum zaman sorun yaşatır mı? (Genel Ağdan)

1.2.5. **dahadan** (< tak-ı+dan) ‘daha, henüz, şimdiye kadar; daha da’

Ben *dahadan* izlemedim ama bence mükemmel benziyo. (Genel Ağdan)

Dahadan koymadınız mı ben mi bulamadım. (Genel Ağdan)

Çok başlık var biliyorum ama bir tane *dahadan* bir şey olmaz. (Genel Ağdan)

Bunca seferden sonra bir *dahadan* ne fark olur ki? (Genel Ağdan)

Ben *dahadan* ipten karşıya atladım ve kaçtım. (Genel Ağdan)

Bu konuyu açma sebebim, kendimi *dahadan* tanıtmamış olmam. (Genel Ağdan)

Bu benim için *dahadan* iyi ama bu kaç yaş bebek için onu da yazarsan... (Genel Ağdan)

...*dahadan* bir art niyet belirtmedik ama nick hiç hoş değil. (Genel Ağdan)

1.3. **dolayı** (< dola-y-ı)

dola- fiiline *-I* zarf-fiil ekinin getirilmesiyle türetilen *dolayı* kelimesi, Eski Türkçeden beri kullanılan çekim ve bağlama edatıdır. Kelimenin *dolayısıyla* kullanımı yanında eşitlik ve ayrılma durumu ekleriyle pekiştirilmiş biçimleri de vardır. *dolayından* kelimesindeki *dolayı* tabanı ‘çevre, etraf’ anlamına gelmektedir:

1.3.1. **dolayınca** (< dola-y-ı+cA) ‘dolayı’

Bu sebepten *dolayınca* ilk nesil suni çim halılarının profesyonel... (Genel Ağdan)

1.3.2. **dolayından** (< dola-y-ı+dAn) ‘çevreden, etraftan; sebepten’

Süri galhıp *dolayından* aşardı. (Heyder Baba’ya Selam / Şehriyar)

...o *dolayından* saçma saçma konuşmayalım. (Genel Ağdan)

1.4. **erte** (< ert-e) “ertesi, gelecek, sabah, şafak sökme zamanı, yarın” (TarS II: 1512)

erte kelimesi, *ert-* ‘geçmek’ fiilinin üzerine gelen *-A* zarf-fiil ekinin tamamen kalıplaşmasıyla daha Eski Anadolu Türkçesi döneminde zaman ifade eden bir isme dönüşmüş,

Turkish Studies

daha sonra da üzerine +A, +dA, +dAn gibi durum eklerini alarak genişlemiştir. Eski Anadolu Türkçesiyle Osmanlı dönemi metinlerinde sıkça karşımıza çıkan *erte* kelimesi günümüzde Türkiye Türkçesinde olmasa da çağdaş Türk lehçelerinde yaygın olarak kullanılmaktadır.²

erte, yazı dilimizde ad olarak *pazar(er)tesi* ile *ertelemek* fiilinde yaşamaktadır.

1.4.1. erte (<ert-e+ye) degin /dek

Dokuz saat uyursa yay gecelerin tamam uyumuş olur ahsamdan *erte*ye. (Hazain, XV. Yüzyıl)

İbrahim gece *erte*ye *degin* uyumadı. (Tebareke, XIV. Yüzyıl)

Bolay ki *erte*ye *degin* bir selâmet yakasına çıkavuz. (Anter. XIV. Yüzyıl)

Gece *erte*ye *dek* dahı gözlerine uykuyu haram edüp çalışır. (Müneb. XIV.-XV. Yüzyıl)

1.4.2. ertede

Zülfünü “Velleyl” ohuram her gece / Yüzün her *ertede* “Şemsüdduha” (Nesimî)

1.4.3. erteden

Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılmasa da Eski Anadolu Türkçesi dönemiyle çağdaş lehçelerde “sabah, sabah vakti” anlamlarıyla kullanılırdı.

Öküş fikr ile her gece yatmagıl / Durup *erteden* kaşını çatmagıl (Süh. XIV. Yüzyıl)

Ateşi inayet aqsaqal yene tirikçilikniñ peyige tüşib, *erteden* keçgeçe qolide ambur, sim alib süpürği bayleydi. (Özbek Türkçesi)

...belgili bir janrı retinde *erteden* tilge alınıp keldi. (Karakalpak Türkçesi)

Erteden beri tamak ozana elekmin. (Altay Türkçesi)

Nesip bolsa *erteden* howada güneşli bolup bashlar. (Türkmen Türkçesi)

1.5. geçe (< geç-e)

Anadolu ağızlarında yaygın olarak kullanılan ve *geç-* fiiliyle –A zarf-fiil ekinin kalıplaşmasıyla türetilen *geçe* ‘karşılıklı iki yandan her biri, yaka’ ismi çoklukla üzerine durum ve yapım ekleri alır. Kullanımına ağızlar yanında ölçünlü dilde de rastlanmaktadır: *öteki geçe*, *karşı geçeye*, *öte geçede*, *bu geçenin*, *öbür geçeyi*, *iki geçeli* vb.

1.6. göre (< gör-e)

gör- fiiline –A zarf-fiil eki getirilmesiyle türetilen *göre* zarfından +cA eşitlik durumu ekiyle yapılan *görece* kelimesi dışında yapım ekleriyle çoğu felsefe terimi olan *görececilik*, *göreceli*, *göreci*, *görelî*, *görelîlik*, *görelîlik* gibi yeni kelimeler türetilmiştir (Türkçe Sözlük 2005: 779). Bu kelimelerin bazıları *göre* zarfına, bazıları da *görece* sıfatına getirilen yapım ekleriyle türetilmiştir.

1.6. 1. görece (< gör-e+ce) ‘bağlı’

Bu kitap, tarihsel maddecilik görüşünü, özgün metinlere dayanarak *görece* küçük oylumlu bir kitap içinde, ... (Genel Ağdan).

...bu bütünlüğü kavrayabilecek *görece* az sayıda kişiye yöneltilir. (Genel Ağdan)

1.6. 2. göreceli (< gör-e +ce+li) ‘bağıntılı’

² Örnekler Tarama Sözlüğü’nden alınmıştır.

Bütün bu tarihler *göreceli* işaretlerdir. (Necati Cumalı)

1.6.3. **görececilik** (< *gör-e+ce+ci+lik*) ‘bağıntıcılık’

Mutluluğun mutsuzluğun *görececiliği* mantık ölçülerine vurulamaz. (Haldun Taner)

1.7. **öte** (< *öt-e*)

öt- ‘geçmek’ fiilinden –A zarf-fiil ekiyle türetilen *öte* kelimesi, Eski Anadolu Türkçesinde hem zaman hem yer zarfı hâlinde kalıplaşmıştır. Kelime, Osmanlıcada ve Anadolu ağızlarında *öte* ‘öbür taraf’, *öte git-*, *ötede otur-* örneklerinde ad ve yer zarfı durumunu muhafaza etmekle beraber *beri* kelimesiyle kalıplaşarak ‘türlü, önemsiz, ufak tefek şeyler’ anlamındaki *öteberi* birleşimini türetmiştir (Korkmaz 2000: 60). Bu zarftan türemiş, *ötede beride*, *öteden beri*, *öteden beriden*, *ötesinde berisinde*, *öteye beriye*, *öteyi beriye*, *öteki beriki*, *ötekileri*, *ötekisi* (Türkçe Sözlük 2005: 1551) gibi kullanımlar yanında *öte+le-n-* fiili de vardır.

1.8. **yine (gene/gine)** (< *yan-a*)

yan- ‘dönmek’ fiilinin üzerine –A zarf-fiil ekinin gelmesiyle türetilen zarfın ağızlarda ve günlük dilde +*dAn* ayrılma durumu ekiyle genişlediği görülür. Bu kelime ses benzerliği bulunan *yeniden* ile aynı anlamı taşımaktadır. Genel Ağdan derlenen örneklerde *yeniden* yerine yazım yanlışı olabileceği düşünülmüşse de ilk örnekteki ikili kullanım göz önünde bulundurulduğunda yazımın doğru olduğu kanaatine varılmıştır. Kelimenin *y-* > *g-* değişimiyle oluşan *gene/gine* biçimi de ayrılma durumu eki almaktadır. Kimi örneklerde +*dAn* ayrılma durumu ekinin *dA* bağlacı yerine kullanılması dikkat çekicidir.

Ayrıca *yine* zarfından +*IA-* ekiyle *yinele-* fiilinin türetildiği de unutulmamalıdır.

1.8.1. **yineden (geneden/gineden)** (< *yan-a+dan*) ‘yeniden, tekrar’

Yeniden *yineden* en yakın zamanda burada! (Genel Ağdan)

Lütfen verdiğiniz adresi *yineden* kontrol edin (...) ve yanlışı girerseniz *yineden* deneyin (Genel Ağdan)

... ile beraber alırsak *yineden* kargo ücreti ödeyecek miyiz? (Genel Ağdan)

Grup sokak aralarına dağılarak *yineden* taş atmaya başlayınca... (Genel Ağdan)

Her şey normal olarak çalışıyor diyorsan *yineden* değerlendirme talebinde bulun, sorun kısa zamanda çözülecektir. (Genel Ağdan)

1.8.2. **yineden (geneden/gineden)** ‘yine, yine de’

Dinlemeyeyim diyorum *geneden* duramıyorum. (Genel Ağdan)

Ben *geneden* şikâyet başvurusu yaptım. (Genel Ağdan)

Ben bunu öneririm, *geneden* sen bilirsin. (Genel Ağdan)

... ama *gineden* dinliyorlar Arzu Şahin gibi güzel insanları. (Genel Ağdan)

2. **Zarf-fiil eklerinin durum ekleriyle genişletilerek pekiştirilmesi**

Çalışmamızın bu bölümünde, Korkmaz’ın *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları* adlı kitabını ölçünlü dille sınırladığı için pek değinmediği, ağızlarda ve günlük dilde kullanılan zarf-fiillerin durum ekleriyle pekiştirilmesiyle oluşan yapılar üzerinde duracağız. Burada tespit edilen yapıların bazıları yazı dilimize de girmiş ve kimi çağdaş yazarlar tarafından kullanılmıştır. Karahan, zarf-fiil eklerinin üzerine gelen +A eklerinin yönelme durumu eki olamayacağı, bunun Türkçedeki ek sıralanışına aykırı olduğu, bu yüzden de pekiştirme eki

Turkish Studies

olarak alınması gerektiğini belirterek “Bu şekildeki -a/-e eki, herhalde yaklaşma hâli ekine analogi ile ortaya çıkmış bir pekiştirme ekidir.” der. (Karahan 1996: 209-210). Fakat bu zarf-fiil eklerinin üzerine yalnız -A ekinin gelmediği, mesela -ArAKdAn biçimindeki bir yapıda -ArAK zarf-fiil ekinden sonra gelen ekin +dAn ayrılma eki olduğu kesindir. Tabii ki buradaki ekler kalıplaştıkları için kendi fonksiyonlarını yitirmişler, yalnız pekiştirme göreviyle yer almışlardır.

2.1. -ArAK + durum ekleri

Taramalarımızda -ArAK zarf-fiilinin üzerine +tA, +tAn durum ekleriyle +tAnA ek grubunun geldiği tespit edilmiştir.

2.1.1. -ArAKtA (< -ArAK+tA)

-ArAK zarf-fiil ekine bulunma durumu eki -tA'nın getirilmesiyle oluşmuş bir yapıdır. Örneklerine Anadolu ağızlarında rastlanmaktadır: *diyerekte* (Rize).

2.1.2. -ArAKtAn (< -ArAK+tAn)

Türkçenin yaygın zarf-fiillerinden -ArAK ekine ayrılma ekinin getirilmesiyle kurulmuş bir yapıdır. Kendinden sonraki fiile daha keskin bir zamandaşlık anlamı verilmek istenirse -dAn durum eki ulanır (Ediskun 1963: 252). Bu ek grubu ölçünlü dile de girmiştir. Özellikle şiir dilinde örneklerine rastlamak mümkündür:

Ve kalp *ağlayarak*tan, / Çekilir geri geri, / Terk eder bu mahşeri. (Necip Fazıl Kısakürek)

Uykusuzluğun, uyuyamamanın ne olduğunu ilk *olaraktan* öğrendi. (Yaşar Kemal)

...akşam olunca da kırlangıçları, (...) ipe bağlı *olaraktan* göğe salıveriyordu. (Yaşar Kemal)

Burnundan sesli sesli *soluyarak*tan kokluyor babam kokluyordu. (Demirtaş Ceyhun)

Çiçekleri sularken akşamüstü, / Bol saçlı başında tembel bir örtü, / Yumuşak zincirlerini *sürüyerek*ten / Eski bir şarkıyı tekrarlar, neden. (Ahmet Muhip Dıranas)

Ben yolcuuyum bugün. Yolun ufkunda Çamlıca / Hâlâ görünmüyor; / Hâlâ görünmüyor *diyerek*ten sabırsızdın. (Yahya Kemal Beyatlı)

O da mı olana bitene akıl erdirmeye çalışmaktan bıkmış, ne olursa olsun *diyerek*ten kendisini bırakmıştı. (Yavuz Bahadıroğlu)

-ArAKtAn ekine Anadolu ağızlarında da sık rastlanmaktadır: *ağlıyarahdan* (Erzurum, O.) *alarahdan* (Erzurum, O.), *alarak*ten (Rize), *diyerek*ten (Rize, Afyon), *deerek*Ten (Kütahya), *görereyhden* (Erzurum, O.), *gülerehden* (Erzurum, O.) *harlayalakdan* [< harlayarakdan] mı gelen, *gürleyelekden* [< gürleyerekden] mi gelen deyelek (Kütahya), *okiyahdan* (Zonguldak-Bartın-Karabük), *olarakdan* (Zonguldak-Bartın-Karabük), *olereKden* (Afyon), *ollarahdan* (Zonguldak-Bartın-Karabük), *yurülekden* (Zonguldak-Bartın-Karabük),

Tek tek *basarak*tan / Bade *süzerek*ten / İnci *dizerek*ten / Gel yarım gel Amman (Kayseri türküsü)

Kayseri ağzından derlenmiş bir metin:

Bu anda keklik yangın yangın *öterek*den su işmiye başlıyor. O zaman bir tâne dikli geliyor, diyor ki.

- Keklik gardaş seniñ yangın yangın gozüñü *yumarahdan* ötüşüñ bâa çoh tohanıyor. Keklik gubararah... (Kayseri: 64)

2.1.3. -ArAKtAnA (< -ArAK+tAn+A)

Anadolu ağızlarında, -ArAK zarf-fiil ekinin ayrılma durumuyla genişlemiş biçimlerinin yanı sıra bu yapının üzerine +A ekinin getirilmesiyle ekin çift genişlemiş biçimlerine de rastlanır. Karahan, -ArAktAnA ek grubunun sonunda yer alan +A'nın yönelme durumu eki olduğunu söylemenin Türkçedeki ek sıralanışına aykırı olduğunu belirtir (Karahan 1996). Türkçede nadiren de olsa aynı cinsten iki ekin üst üste gelerek bir ek yığılması olayına sebebiyet verdiği bilinmektedir. Aşağıda görüleceği gibi, -KAnAn zarf-fiil ekinin yapısında da benzer bir durum karşımıza çıkmaktadır. -ken zarf-fiil ekinin üzerine gelen +A yönelme durumu ekinden sonraki +n'nin araç durumu eki olduğunu, burada iki durum ekinin üst üste geldiğini düşünüyorum (krş. Yüce 1999: 75).

diyeleKdene (< *diyerekdene*) (Afyon).

2.2. -All + durum ekleri

2.2.1. -AllIdAn (< -All +dAn)

-All zarf-fiil ekinin üzerine +dAn ayrılma durumu ekinin gelmesiyle oluşmuş bir yapıdır. Ekin eski biçimi olan -GAll, hareketin başlangıç noktası ve sebep (amaç) gibi iki ana fonksiyonla kullanılırdı. Mesela *körgeli* kelimesi metinde yerine göre 'görelî, göreliden beri', yerine göre de 'görmek için, görmek amacıyla' anlamlarıyla kullanılırdı. Eski Anadolu Türkçesi döneminden itibaren -All kullanımı yanında bu ekin +dAn ayrılma durumu ekiyle veya *beri* edatıyla genişlemiş şekilleri kullanılmıştır. Günümüzde ağızlarda -AllIdAn *beri* / *bu yana* kullanımı daha yaygındır:

Ol dost yüzün *göreliden* aklım başa gelmez benim. (Yunus Emre)

Seni *göreliden* ferah geldi bize (İslâmî)

-AllIdAn *beri* / *bu yana*

Bu evi harab olası ere *varaldan beri* dahı karnum toymadı, yüzüm gülmedi. (Dede Korkut)

Dünya *yaradılaldan beri*. (Darir)

Günümüz ağızlarında da yaygın olarak +dAn *beri* / +dAn *bu yana* yapısıyla kullanılmaktadır:

Yüz güzelliğinin kitabını *göreliden beri* aşkının zikri daima dilimdedir. (Genel Ağdan)

Sultan bu rüyayı *göreliden beri* hamiledir. (Genel Ağdan)

Fotoyu *göreliden beri* yemek bile yiyemedim. (Genel Ağdan)

Senin mis kokulu benini *göreliden beri* güçten, kuvvetten düştüm. (Genel Ağdan)

Rasûlullah (s.a.v.)'in bu sözlerini *duyalıdan beri* hiçbir zekât memuru benden memnun olmaksızın dönmedi. (Genel Ağdan)

Elim kalem tutalı, dilim harf *okuyalıdan beri* İstiklal Marşını gururla yazdım, gururla okudum... (Genel Ağdan)

Siz bu dizimleri *okuyalıdan bu yana* bin yıl geçti. (Genel Ağdan)

2.3. -ken + durum ekleri

Anadolu ve Kıbrıs ağızlarında -ken zarf-fiil ekinin üzerine +A, +dAn, +An, +CA eklerinin geldiği ve anlamı pekiştirdiği tespit edilmiştir. Ağızlarda ve günlük dilde -ken zarf-fiil ekinin üzerine +ki aitlik ekiyle durum eklerinin geldiği bir yapı daha vardır ki burada onlardan söz etmeyeceğiz: -kenkine, -kenkinde, -kenkinden, -kenkini vb.

Turkish Studies

2.3.1. –KAnA (< ken +A)

Ek-fiile gelen *-ken* zarf-fiil ekinin üzerine +A yönelme durumu ekinin getirilmesiyle oluşmuş bir ek grubudur. –KAnA ekinin geniş zaman sıfat-fiili üzerinde kullanılması yaygındır (Gülsevin 2000). Tespit ettiğimiz örneklerin büyük bölümü de bunu göstermektedir. Yazı dilimizde ekin kullanımına rastlanmamıştır. Fakat Anadolu ağızları yanında Genel Ağda yapılan bir taramada kimi ciddi konularda yazılan yorum ve yazılarda dahi ekin bu biçimiyle kullanıldığı görülmektedir. Kimi ağızlarda kalın sıradan kelimelere kalın ünlülü biçimiyle gelerek ünlü uyumuna uymaktadır. Karahan, zarf-fiil eklerinin üzerine gelerek eki genişleten *-a/-e, -i/-i, -m, -n, -k, -l, z-, -t, -ca/ce, -dan/-den* eklerinin menşeleri ne olursa olsun, *-hâl eki, küçültme eki, zarf eki, kuvvetlendirme edatı, vs.- birer pekiştirici unsur* durumunda oldukları (Karahan 1996: 207) görüşündedir. *-ken* zarf-fiil ekinin üzerine *-A* pekiştirme ekinin gelerek oluşturduğu *-kenez, -kenezleyin, -kanak/-kenek, -kanan/-kenen, -kenelicek, -kenelik* eklerini tespit etmiştir (Karahan 1996: 216-219).

Dünyaya *gelirkene* insanların kaderi yazılmış...(Genel Ağdan)

... Azerbaycan'dan *gelirkene* Türkiye'ye vize gerekiyor mu? (Genel Ağdan)

Her nefis ölümü tadacak, dünyaya *gelirkene* ne getirdik ki giderken ne götüreceğiz. (Genel Ağdan)

Ankara'ya *gelirkene* hızlı treni gördük. (Genel Ağdan)

Anadolu ağızlarından örnekler:

alirkana 'alıyorken' (Erzurum), *âlaşırhana* (Nevşehir), *dolaşırkana* (Uşak), *edēkene* (Uşak), *gezēkene* (Uşak), *gidegene* (Güneybatı Anadolu A.), *gidēkene* [< giderken+e] (Kütahya), *göreceyhkene* 'görmesi gerekirken' (Erzurum), *işlerkene* (Yozgat), *oynākana* [< oynarken+e] (Kütahya), *toplakana* (Zonguldak-Bartın-Karabük).

Yayladan *gelirkene* / Gül sarılmış dikene / Seni bana versinler / İkimiz birikene (Mani, Reşadiye/Tokat)

İstanbul'dan *gelirkene* / Iras geldim sürüsüne / Öldürdüm ben birisini / Davul çektim derisine (mizahi türkü)

Anadolu ağızlarında kimi örneklerde sondaki +A yönelme durumu ekinin daraldığı görülür: *gelükani* (Zonguldak-Bartın-Karabük), *gidēkeni* (Zonguldak-Bartın-Karabük).

Adana ağızlarında *-KAnA* ekinin *+k* ve *+m* ekleriyle genişlemiş örnekleri de bulunmaktadır: *derkennak* (Adana), *dirkenneg* (Adana), *derkennem* (Adana), *varırkannak* (Adana)³.

Ek, Kıbrıs ağızında yaygın olarak kullanılmaktadır. Ekin bu ağızda *-ken* yanında kalın ünlülü *-kan* ve *-kana* biçimleri de vardır. *-ken* zarf-fiil ekinin +A yönelme durumu ekiyle genişlemiş biçimleri bu ağızda daima kalın sıradan gelir:

Bir gün padişahın gonağının üsünde *uçarkana* padişahın kızını görür (Saracoğlu 1992: 83).

Neyisa, cariyeler pesimed *yaparkana* tüyleceğ da çıkar sandıgdan (Saracoğlu 1992: 79).

Nişannısı *salarkana* o da geçer arkasına... (Saracoğlu 1992: 70).

Okşarkana elinde pesemed varımış, yere düşürür (Saracoğlu 1992: 78).

³ Diğer örnekler için bk. Üstüner 2003: 196.

Geldi onar *geçerkana*, döndüm ben garajın içine (Demir 2009: 253).

...bir traktoruñ üsdünü elleyim *çalışırkana* gorkardım (Demir 2009: 258).

Ekin Kıbrıs ağzındaki farklı kullanımı şair Süleyman Uluçamgil'in Kıbrıs ile Türkiye birlikteliğini anlattığı "Kıbrıs-Türkiye" şiirinde şöyle anlatılır:

Kimimiz 'ölürken' diyoruz / Kimimiz 'ölürkana' (Deliceirmek 1998: 57).

Kıbrıs ağzından tespit edilmiş bazı örnekler de şunlardır: *gelirkana*, *giderkana*, *içerkana*, *ikarkana* 'yıkarken', *keserkana*, *salarkana*, *uçarkana*, *verirkana* (Argunşah 2009: 95).

2.3.2. -KAndAn (< ken +dAn)

-ken zarf-fiil ekinin üzerine +dAn ayrılma durumu ekinin getirilmesiyle oluşmuştur. İki türlü kullanımı vardır. Birincisi karşılaştırma anlamındadır. "-kenkine göre" anlamıyla çevrilebilir.

Pişerken hem koku bakımından çekici olurken *yerkenden* daha fazla lezzet verir. (Genel Ağdan)

Atların ayakta uyumayı tercih etmelerinin nedeni; hem bu şekilde daha rahat ediyor olmaları hem de sarf ettikleri enerji miktarının *yatarkenden* daha az olması. (Genel Ağdan)

İkinci kullanımına Anadolu ve Kıbrıs ağzları yanında nadir de olsa yazı dilimizde de rastlanılmaktadır. Cümlede zarfın anlamını pekiştirmektedir:

Daha Halıcıoğlu'na *giderkenden* alıştırmış kendini. (Haldun Taner)

Sen vardın ortasında İstanbul'umun / karşına geçip konuşurken saatlerce / öylece *dinlerkenden* beni..., / geçişler yapardık derinden derine... (Hatice Müge Fındık)

Ek, Kıbrıs ağzında fiile "hemen, -ır...-maz" gibi çabukluk anlamları katar. Bu ağızda ek daima kalın sıradan -kandan olarak gelir: *çekerkandan gılıcını sallamış* 'kılıcını çeker çekmez sallamış' (Argunşah 2009: 95), *geçerkandan* 'geçer geçmez' (Argunşah 2009: 95), *gelirkandan* 'gelir gelmez' (Argunşah 2009: 95), *kedi yerkandan ölmüş* 'kedi yer yemez ölmüş' (Argunşah 2009: 95), *otururkandan* 'oturur oturmaz' (Argunşah 2009: 95), *yaturkandan uyudum* 'yatar yatmaz uyudum' (Argunşah 2009: 95), *hallanırkandan nimislarım* 'uykum geldiğinde hemen yatarım' (Gurbetlerin gizli dilinden, Demir 2009: 239)

Bagmış ki daha avluya *girerkandan* kapular gendiliğinden açılmış (Saracoğlu 1992: 89).

erkenden (< er i-ken+den)

Tarama Sözlüğü'nde *erken* sözüne rastlanmıyor, yalnız 15. yüzyıldan derlenen bir örnekte *er iken* kullanımı var (TarS III, 1490). Bu dönem metinlerinde *erkenden* yerine *erden* kullanılmaktadır. Her ne kadar Tarama Sözlüğü'nde *erken* kelimesi yoksa da "1. Erkenden işe başlamak. 2. Sabahlamak, sabah vaktine erişmek, girmek" anlamlarından *erkenlemek* fiili (TarS III, 1502) bulunmaktadır. Osmanlı döneminde *er* kelimesinin yerini gittikçe *erken* (< er i-ken) kelimesinin aldığı, *erden* kullanımındaki +dAn durum ekinin *er*'de olduğu gibi *erken* zarfına da eklendiği anlaşılıyor. Bu biçim ölçünlü dile de girmiştir:

Kısmet olursa *erkenden* yola düzüleceğiz. (Ömer Seyfettin)

Hani o bahçe sahipleri, sabah *erkenden* (fakirler gelmeden) bahçenin ürünlerini devşirmeye yemin etmişlerdi. (Kalem Suresi, 17'den)

Horozun sabah *erkenden*, gün doğarken ötmesinin uyandırma arzusu ile bir ilişkisi yoktur. (Genel Ağdan)

Turkish Studies

Irsi olarak bazı ailelerde *erkenden* saç beyazlaması görülür. (Genel Ağdan)

2.3.3. –KAnAn (< ken +An)

Anadolu ağızlarında +A ile genişlemiş örnekler yanında nadiren +An ekiyle genişlemiş örnekler de vardır. Buradaki –A yönelme durumu ekinden sonra gelen +n'nin araç durumu eki olduğunu düşünüyorum (krş. Yüce 1999: 75). –ArAkTAnA birleşiminde olduğu gibi iki durum eki üst üste gelerek ek yığılması olayına sebebiyet vermiştir: *gidēkenen* (Uşak: 82).

Oraya büyük bir gartal gelir, o suyu başına gonar sulanır; *sulanırkanan* atlarsın (Yüce 1999: 75)

Birinde avdan *dönerkenen* (Yüce 1999: 75).

2.3.4. –kence (< ken+ce)

–ken zarf-fiil ekinin üzerine +cA eşitlik durumu ekinin gelmesiyle yapılan bu ek grubu yalnız *erkence* kelimesinde tespit edilmiştir. Bu kelime ölçünlü dile de yerleşmiştir.

Başkanı, şehri güzelleştirmek için istimlaklerini yapmaya başlamakta *erkence* davranmaya teşvik etmeye başladı. (Memduh Şevket Esendal)

Kimsenin erken düşünemediği ayrıcalıkları, *erkence* düşünebilmeyi başarmak (Genel Ağdan)

Bilmem, kaç kaç geç, Bilmem, kaç kaç kala, Ya *erkence*, ya geç, Sıram gelir hoppala! (Genel Ağdan)

Paralelden itibaren imsak *erkence* olduğundan yaz mevsiminde oruç süresi nisbeten uzundur. (Genel Ağdan)

Eğer sizde diyabet varsa, bunu *erkence* öğrenmek önemlidir. (Genel Ağdan)

Erkence doğmuş bir bebektin dünyanın kollarında. (Genel Ağdan)

Eğer ürününüzü devşirecekseniz *erkence* kalkıp-çıkın. (Genel Ağdan)

2.4. -IncA + durum ekleri

Tarihî dönemlerde kullanılan –IncA zarf-fiili Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı dönemi metinlerinde durum eki almadan kullanılırdı. Örn. *Toyunca* tıka basa yer. (Dede Korkut). O dönemde bu ekin bugünkü anlamını da içine alan iki farklı anlam alanı bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi fiile “-diği zaman”, ikincisi ise “-inceye kadar” anlamları katardı. Ancak Osmanlı Türkçesi döneminde ikinci anlamın gittikçe zayıfladığı, bunun yerini adlara gelen +A kadar /dek (*değin*) yapısının –IncA zarf-fiil ekinin üzerine gelmesiyle oluşan –IncAyA kadar / dek (*değin*) yapısının almaya başladığı, ağızlarda olduğu gibi yazı dilimizde de bu iki yapıdan eskisinin kullanım alanı gittikçe daralırken diğerinin doğru orantılı olarak genişlediği görülmektedir.

2.4.1. –IncA+yA kadar / dek (*değin*)

Ne çektik böyle *gülünceye dek*, / Eh şeniz işte hep bu düğünde. (Ahmet Muhip Dıranas)

Anadolu ağızlarında zarf-fiil ekinin ek almış ve almamış biçimleri birlikte kullanılır. –A ekiyle genişlemiş biçimleri daha yaygındır: *ölünceye gadar* (Uşak), *varıncaya kadar* (Uşak), *sokuncuya gadā* (Kütahya), *gidince gadā* (Kütahya).

2.4.2. -IncA + m+A

Turkish Studies

-*IncA* ekinin üzerine önce +*m*, sonra +*A* ekinin gelmesiyle oluşmuş bir yapıdır. Az kullanılır: *deyinceme* (Karahan 1996: 215).

2.4.3. -*IncA* + *n* + *A*

-*IncA* ekinin üzerine önce +*n*, sonra +*A* ekinin gelmesiyle oluşmuş bir yapıdır. Az kullanılır: *deyincene* (Karahan 1996: 214).

2.5. -*AndA* + durum ekleri

-*AndA* zarf-fiil ekinin üzerine -*A* yönelme durumu ekinin gelmesiyle yapılmış bu biçimin bir örneği tespit edilmiştir.

2.5.1. -*AndAnA* (< -*AndA-n-A*) : *dönendene* (Elazığ).

2.6. -*mAdAn* + durum ekleri

2.6.1. -*mAdAnA* (< -*mAdAn* + *A*)

-*mAdAn* zarf-fiil ekinin +*A* yönelme durumu ekiyle genişlemiş biçimidir. Az kullanılmaktadır.

Atatürk evelden *çıgmadana* Fransız, Yonan, Bulgar bizim babalarımız duydumuzda... (Karahan 1996: 219).

2.7. Diğer zarf-fiil ekleri + *sInA*

Sıfat-fiil eklerinin üzerine durum eklerinin getirilmesiyle yapılan zarf-fiil eklerinin iyelik ekli yönelme durumu ekini aldığı görülür. -*rcA* + *sInA*, -*mIşçA* + *sInA*, -*r-mIşçA* + *sInA*, -*mAz-mIşçA* + *sInA*, -*yor-mIşçA* + *sInA*, -*AcAK-mIşçA* + *sInA*, -*mIş-mIşçA* + *sInA*. Bu zarf-fiillerin bazıları (-*r-mIşçasInA*, -*mAz-mIşçAsInA*, -*yor-mIşçAsInA*, -*mIş-mIşçAsInA*) birleşik çekimlerin üzerine durum eklerinin gelmesiyle oluşmuştur.

Bu sefer *yalvarırcasına* boynunu büktü, baktı. (Yaşar Kemal)

Ta karşısında, gûya birden orada peyda *oluvermişçesine* yengesini gördü. (Yaşar Kemal)

Adeta bir gün veda edeceğimizi *bilirmişçesine*... Hep birlikte yepyeni bir iklim yaratmışız,

Ama Aterina, yumurtalarının karada büyümesi gerektiğini *bilirmişçesine*, karaya çıkma cesaretini gösterir. (Genel Ağdan)

Zamanın her yarayı iyileştireceğini *bilirmişçesine* bıçakla keserler bağlarını... (Genel Ağdan)

Nihayetinde, öğretmeni zaten ondan daha fazlasını yapmasını *beklemezmişçesine* bir eda ile almış elinden ödevi... (Genel Ağdan)

Kuramları başka bir dünyadan *gelmişçesine* gözüксе de, Einstein gerçekçiliğini hiç kaybetmedi. (Genel Ağdan)

Bütün amacım özgüvenimi yerine oturtmak ya da daha doğrusu bir daha *gitmeyecekmişçesine* kazanmak istiyorum. (Genel Ağdan)

Sözgelimi Pitan'da romanın önemli bölümü, kahramanlar bir çizgi filmin içine *girmişçesine* geçer. (Genel Ağdan)

Sırasıyla tüm noktaları imajinatif olarak sanki televizyon ekranından *seyredermişçesine* gözünüzün önünde canlandırın... (Genel Ağdan)

Turkish Studies

Anlatacak o kadar çok şey var ki, sanki zaman *yetmeyecekmişçesine* hızlı hızlı konuşuyoruz...(Genel Ağdan)

Yüzde veya vücutta sanki alerji *varmışçasına* kaşınıtı duyma. (Genel Ağdan)

SONUÇ

Bildirimizin birinci bölümünde, *-A, -I, -U* gibi ünlü zarf-fiil eklerinin asıl fonksiyonlarını kaybedip yapım eki duruma geçmeleriyle zarf ve edatların adlaştığı, bunların cümlede ad, sıfat ve bağlaç olarak kullanıldıkları, üzerlerine durum ekleri aldıkları gösterilmiştir. İkinci bölümde ise, zarf-fiil eklerinin asıl fonksiyonlarını kaybetmeden ve çoğu anlamı yalnız pekiştiren durum ekleri aldığı, bu tür yapıların ağızlarda kullanıldığı, bazılarının da yazı diline girdiği görülmektedir. Ayrıca, Genel Ağın, dil çalışmaları için bolca malzeme sunduğu, insanların Genel Ağ ortamında yazışırken kendilerini daha rahat ve özgür hissettikleri, içlerinden geldiği gibi yazarak kimi ölçünlü dil kuralları yerine yerel özellikleri kullandıkları tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- ARGUNŞAH, Mustafa (2009), “Kıbrıs Ağzında Ünlü Değişmeleri”, Kıbrıs Konuşuyor, Kıbrıs Ağzı Üzerine İncelemeler, Kesit Yayınları, İstanbul, s. 85-108.
- BANGUOĞLU, Tahsin (1974), Türkçenin Grameri, Baha Matbaası, İstanbul.
- BOZ, Erdoğan (2002), Afyon Merkez Ağzı, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon. (Afyon)
- CAFEROĞLU, Ahmet (1995), Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler, TDK Yayınları, Ankara. (Kayseri)
- DELİCEİRMAK, Orbay (1998), Süleyman Uluçamgil –Bütün Eserleri-, Lefkoşa.
- EDİSKUN, Haydar (1963), Yeni Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- EREN, Emin (1997), Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları, TDK Yay., Ankara. (Zonguldak)
- GEMALMAZ, Efresiyap (1995), Erzurum İli Ağızları, 3 c., TDK Yay., Ankara. (Erzurum)
- GRÖNBECH, Kaare (1998), Türkçenin Yapısı, (çev. M. Akalın), TDK Yay., Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer (1988), Kütahya ve Yöresi Ağızları, TDK Yay., Ankara. (Kütahya)
- GÜLSEVİN, Gürer (2000), “Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-fiiller”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 5, s. 122-143.
- GÜLSEVİN, Gürer (2002), Uşak İli Ağızları, TDK Yayınları, Ankara. (Uşak)
- GÜNAY, Turgut (2003), Rize İli Ağızları, TDK Yayınları, Ankara. (Rize)
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1992), Türk Dilinde Edatlar, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.
- KARAHAN, Leyla (1995), Türkçede Söz Dizimi, 3. bs., Akçağ Yayınları, Ankara.
- KARAHAN, Leyla (1996), “Anadolu Ağızlarında Kullanılan Bazı Zarf-fiil Ekleri”, Türk Kültürü Araştırmaları, Yıl: XXXII/1-2 1994, Ankara, s. 205-236.
- KARAHAN, Leyla (1996), Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, TDK Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (1956), Güney-Batı Anadolu Ağızları, TDK Yay., Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (1963), Nevşehir ve Yöresi Ağızları, TDK Yay., Ankara. (Nevşehir)

-
- KORKMAZ, Zeynep (2000), Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları, TDK Yay., Ankara.
- OLCAY, Selahattin (1995), Erzurum Ağzı, TDK Yay., Ankara. (Erzurum, O.)
- ÖNER Mustafa (1999), “-matı / -meti Gerundiyumu Hakkında”, 3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996, TDK Yay., Ankara, s. 833-840
- SARACOĞLU, Erdoğan (1992), Kıbrıs Ağzı, Sesbilgisi Özellikleri-Metin Derlemeleri, Sözlük, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yay., Ankara. (Kıbrıs)
- Tarama Sözlüğü (1965-1977), 8 cilt, TDK Yay., Ankara. (TarS)
- TEKİN, Talat (1958a), “daha Zarfı ve da/de Edatı Hakkında”, Türk Dili, S. 83 (Ağustos 1958), s. 560-562.
- TEKİN, Talat (1958b), “daha Zarfının Anlam ve Kullanılışları”, Türk Dili, S. 85 (Ekim 1958), s. 25-27.
- Türkçe Sözlük (2005), TDK Yay., Ankara.
- ÜSTÜNER, Ahat (2003), Türkçede Pekiştirme, Fırat Üniversitesi Yay., Elazığ.
- YÜCE, Nuri (1999), Gerundien im Türkischen: Eine morphologische und syntaktische Untersuchung, Simurg Yay., İstanbul.
- YÜKSEL, Hasan, DELİCE, H. İbrahim, AKSOYAK, İ. Hakkı (1996), Eski Anadolu Türkçesine İlişkin Bir Metin: İslâmî'nin Mesnevîsi, Sivas.